

3. Пена Л. Василь Сімович про мову творів українських письменників. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30 (69). № 1. Ч. 1. С. 27–31.
4. Сімович В. Практична граматики української мови. Раштат: Видання товариства «Український рух», 1918. 368 с.
5. Сімович В. Праці: у 2 т. Т. 1: Мовознавство. Чернівці: Книги – XXI, 2005. 520 с.

Юрій Петрик,
доктор філософії (PhD) в галузі історії, викладач,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;
вчитель, Тернопільський ліцей № 21 –
спеціалізована мистецька школа імені Ігоря Герети;
Тетяна Петрик,
магістр історії, аспірантка,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
вчителька, Тернопільський академічний ліцей «Генезис»;
Руслан Галушка,
студент,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Юрій Марцінів,
магістр історії

**ВІД «БОЖЕ, ЦАРЯ ХРАНИ» ДО «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА»:
ВЕЛИКДЕНЬ 1915 РОКУ В ТАБОРІ ФРАЙШТАДТ
У МЕМУАРНОМУ НАРАТИВІ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА**

Вивчаючи історичні події, процеси та явища, дослідники часто зосереджуються на глобальних тенденціях і масштабних трансформаціях, залишаючи поза увагою роль кожної окремої людини як творця цієї історії. Проте саме індивідуальний досвід дозволяє глибше зрозуміти «дух» епохи. Важливим і надзвичайно цінним джерелом у цьому контексті є мемуарні тексти, яка не лише доповнює відомі факти новими цікавими деталями, а інколи й докорінно змінює усталені уявлення про ті чи інші події. У даному дослідженні основним джерелом виступають мемуари Василя Сімовича,

зокрема його спогад «Великдень у таборі полонених». Завдяки таким свідченням маємо можливість глибше зануритися в атмосферу періоду, простежити тогочасні настрої, конфлікти й традиції, таким чином надаючи історії «людське обличчя».

З 1914 р. українські землі стали місцем перебігу подій Першої світової війни. Зазначимо, що напередодні неї вони перебували під російською та австро-угорською владою, натомість у серпні – вересні 1914 р. у ході Галицької битви російська армія провела масштабний наступ проти військ Австро-Угорщини, зайнявши практичну всю територію Східної Галичини, частину Західної та частину Буковини. Українців мобілізували до армій обох сторін, що зумовлювало їхнє потрапляння в полон: вояків із Наддніпрянщини – в австрійський, а із західноукраїнських земель – у російський, що актуалізувало потребу в організації допомоги військовополоненим.

4 серпня 1914 р. у Відні створено організацію під назвою Союз визволення України (далі – СВУ). Основою її складу були політичні емігранти з Наддніпрянщини, а главою – Дмитро Донцов. СВУ наголошував на тому, що в майбутньому має постати незалежна Україна з монархічною владою, натомість наразі закликали підтримати Австро-Угорщину [1, с. 308–313]. Одним із напрямків їхньої роботи була допомога українцям-воякам російської армії, що потрапили в австрійський полон та перебували в таборах для військовополонених. Ця допомога полягала у культурно-просвітницькій діяльності: навчання історії, літератури, мистецтва, музики, соціології тощо [6, с. 4–5].

Одним із головних просвітників СВУ був вчений, літературознавець, філолог і суспільний діяч Василь Сімович, виходець із Галичини, що працював на Буковині. Його діяльність як діяча від СВУ відбувалася поруч зі Степаном Смаль-Стоцьким, Богданом Лепким та Андрієм Чайковським [2, с. 263–264]. Його спогади про діяльність в австрійському таборі Фрайштадт (Верхня Австрія, недалеко міста Лінц) [5, с. 767–774] є особливо цінними для

розуміння тогочасної ситуації та настроїв серед українців, що служили в російському війську. Василь Сімович згадує, як складно було цю діяльність організувати, адже полонені, попри, українське походження, були виховані в російській імперській військовій системі, і, за словами Сімовича, залишалися вірними імперській армійській традиції та демонстрували виразну лояльність до царської імперії. Також варто зазначити, що значний вплив в таборі зберігали «великороси», які всіляко намагалися саботувати просвітницькі наміри СВУ, і навіть погрожували тим, хто «слухає Україну» розправою, після повернення з полону [6, с. 92]. За свідченням Сімовича, у таборі регулярно звучав царський гімн «Боже, царя храни», який виконували в бараках, зокрема під час вечірніх зібрань [6, с. 85]. Інтерес мешканців табору до української преси був обмеженим. Натомість значну увагу картам воєнних фронтів, де їх цікавив саме Східний, його австрійсько-російська ділянка. За спостереженнями автора, серед частини полонених існували очікування перемоги російської армії: вони чекали коли «наші», тобто російська армія, захоплять Відень, – і от тоді, мовляв, мав би наступити мир. У 1915 р. віра в російську перемогу була ще жива, адже царські війська у березні таки зуміли захопити обложений із вересня 1914 р. Перемишль, що не могло не відобразитися на загальній атмосфері [5, с. 767–774].

Втім, незважаючи на перемоги російської зброї, СВУ вперто продовжував роботу в таборі. Було розпочато курси з української та німецької мов, математики, історії України, літератури та географії. Просвітницька діяльність давала свої плоди, – і лектури відвідувало все більше й більше слухачів, а хор і оркестр постійно набирали нових учасників. Попри це, у процесі діяльності зберігалися й прояви опору з боку частини полонених, які влаштовували «протестні акції»: то лайливі виступи, то ще щось, а одного разу у вікно бараку взагалі прилетіло каміння. Доходило навіть до погроз підпалу бараків найідейнішими росіянами «в ім'я збереження життя» їхньої держави. Але, незважаючи на все перелічене, просвітницька діяльність поступово набувала розвитку, «робота йшла», як пише Сімович. Про успіх може свідчити

той факт, що «читальняний» барак, виділений для просвітян, часто ледь вмещав всіх охочих відвідати різні заходи.

Василь Сімович дуже детально описує Великдень 1915 р. [5, с. 767–774]. Важливо зазначити, що цього року святкування Великодня в римокатолицькій і православної традиціях збіглося в часі. За григоріанським календарем (новим стилем) це було 4 квітня 1915 р., тоді як за юліанським календарем (старим стилем) – 22 березня. Йдеться, однак, про один і той самий день, адже різниця між календарями становила 13 днів [7].

У таборі Фрайштадт близько двох місяців чекали отця Омеляна Гнідого, священника з Буковини, якого затримували австрійці, попри намагання СВУ домогтися якомога швидшого його звільнення [5, с. 767–774].

Варто зауважити, що населення Буковини, як і Наддніпрянщини, за конфесійним складом було переважно православним [1, с. 15], тому запрошення священника саме з цього регіону було зрозумілим. Василь Сімович позитивно відгукується про отця, який, за його словами, зумів протистояти впливу буковинського політика Миколи Василька, який, вочевидь, не викликав захвату у Сімовича. Приїхати до Фрайштадту священнослужитель зміг тільки на сам Великдень [5, с. 767–774]. Що цікаво, саме тут, в полоні, в далекій Австрії, наддніпрянські українці чи не вперше мали змогу почути святкову літургію українською мовою, адже у них вдома, під царською короною, служба велася церковнослов'янською, а українська фактично не використовувалася [4, с. 40–45].

Під час святкування о. Омелян звернувся до присутніх із коротким, але емоційним виступом, у якому згадав далеку Україну, що «чекає на їх повернення і цього дня відзначає свято без них». Він висловив надію, що вже за рік вони знову зможуть зустріти Великдень у «вільній Україні», що викликало помітне пожвавлення серед слухачів. Водночас зміст поняття «вільна Україна» на той час залишався для більшості розмитим і тлумачився по-різному. Ймовірно, навесні 1915 р. лише незначна частина присутніх вкладала в це поняття якийсь політичний зміст, який мав на увазі о. Омелян.

Василь Сімович описує незрозумілий, на той час, йому, галичанину за походженням, давній звичай «христосування», коли після святкової служби всі присутні тричі обмінюються поцілунками. Серйозні, навіть високомірні військові – «дядьки», як пише автор, на очах змінювалися, навіть, ті хто були противниками роботи просвітників, ставали люб'язними, а найзапекліші русофіли, які ще вчора глузували, починали говорити українською. В тексті бачимо щире здивування автора, попри те що пише він про це 20 років потому.

Далі автор згадує і про «інтелігентський барак», на який не поширювалися загальна дисципліна табору, там також панувала святкова атмосфера. Спочатку все обмежувалося дружніми великодніми побажаннями, які зазвичай сходилися на поверненні додому. Лунали максимально різні пісні: церковні, ті, які розучували у місцевому хорі, «Ще не вмерла Україна», так і різні «Дубінушка» і «Коробушка». Втім, згодом таки виринали і політичні суперечки. Звідкись з'явився якийсь Гончаров, росіянин з України, особа з неоднозначною репутацією у таборі, і заявляв, що чекає часу, коли «не буде ніяких урядів і правителів, а керуватиме сам народ», завуальовано критикуючи всі ідеї СВУ щодо створення Української держави. Частина юрби навіть підтримала ці анархічні ідеї. Проте опонентом йому виступив Олександр Скоропис-Йолтуховський, який зазначив, що такі промови доречніше було б виголошувати на фронті росіянам, які саме розграбовували окуповану Галичину [5, с. 767–774]. Важливо, що Великдень відзначали ще до Горліцького прориву австрійської армії, тобто до кардинальної зміни ситуації на Східному фронті [3, с. 308–314].

Таким чином, дослідження мемуарної спадщини Василя Сімовича дозволяє реконструювати непросту соціально-культурну атмосферу у таборі для військовополонених Фрайштадт під час Першої світової війни. Великдень 1915 р. постає не лише як релігійна подія, а й як простір ідеологічної боротьби між імперськими та національними наративами.

Діяльність Союзу визволення України в таборі, незважаючи на опір деяких військовополонених, поступово сприяла поширенню української мови,

культури та національних ідей. Особливе значення мало богослужіння українською мовою, яке мало виразний символічний характер. Водночас мемуари засвідчують неоднорідність середовища військовополонених, де співіснували різні політичні орієнтації – від лояльності імперії до українського національного світогляду. Таким чином, події Великодня 1915 р. у Фрайштадті відображають ширший процес трансформації свідомості українців в умовах війни.

Список використаної літератури

1. Атлас з історії України. 10 клас (XX ст.: 1900–1938 рр.). – Київ : ПрАТ «Інститут передових технологій», 2012. 20 с.
2. Бичко З., Мельничук Б., Пиндус Б., Щербак Л. Сімович Василь Іванович // *Тернопільський енциклопедичний словник*. Т. 3 : П–Я. Тернопіль: Збруч, 2008. С. 263–264.
3. Бойко О. Історія України: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2006. 686 с.
4. Невідомська Л., Лісняк С. Роль церковнослов'янської мови в релігійній сфері на різних етапах історичного розвитку України // *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Мовознавство. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. Вип. I (29). С. 40–45.
5. Сімович В. Великдень у таборі полонених (двадцять літ тому) // *Твори* : у 2 т. Чернівці, 2005. Т. 2. С. 767–774.
6. Союз визволення України. New York, N. Y.: Chervona Kalyna Ukrainian Publications Cooperative, Inc., 1979. 198 с.
7. Perpetual Easter Calculator: Julian/Gregorian Easter Sunday and Jewish Passover. URL: https://webspacescience.uu.nl/~gent0113/easter/easter_text4c.htm (дата звернення: 13.04.2026).

Наталія Поплавська,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри журналістики,
Владислав Мінський,
студент,